

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-19>

УДК 338.33:332.1(045)

ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

DIVERSIFICATION OF THE ECONOMY OF MOUNTAIN AREAS AND DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE: THEORETICAL ASPECT

Феєр Анастасія Євгенівна
здобувачка ОС «Доктор філософії»,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0988-8871>

Feier Anastasiia
Mukachevo State University

У статті висвітлено результати аналізу існуючих поглядів на визначення терміну «диверсифікація». Наведено різні трактування диверсифікації економіки як фактора соціально-економічного розвитку регіону. Головна стратегія диверсифікації – забезпечення стабільності регіональної економіки. Це досягається за допомогою виконання основних завдань диверсифікації, таких як створення нових робочих місць, скорочення виробничих витрат та наявність стратегії регіону в середньому та довгостроковому плані. Автором зазначається, що диверсифікація соціальної інфраструктури дозволяє розширити асортимент та якість соціальних послуг. Це допомагає забезпечити громадянам більше можливостей для задоволення їхніх потреб та покращення доступності та якості соціальних послуг, сприяє підвищенню привабливості гірських територій як для мешканців так і для вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Ключові слова: диверсифікація, гірські території, розвиток, регіон, стратегія, соціальна інфраструктура.

The article analyzes the theoretical aspects of diversification as an economic phenomenon in modern times, examines the main concepts from the point of view of their effectiveness in stimulating the development of the economy of mountain areas. The importance of the development of social infrastructure is emphasized as one of the key factors in the successful diversification of the region's economy. The introduction highlights the importance of mountain areas as a source of natural resources and natural landscapes, and also emphasizes the economic vulnerability of these regions due to limited industrial specialization. Diversification of the economy is proposed as a strategy to reduce risks and create conditions for sustainable economic development. The first part of the article analyzes in detail the theoretical approach to the diversification of the economy of mountain areas. Various interpretations of economic diversification as a factor of social and economic development of the region have been presented. The second part examines the theoretical approach to the development of social infrastructure in mountainous areas. The author notes that the social infrastructure of the region is the diversification potential of industries that satisfy the social needs of the population. Many types of activities are associated with diversification, which exert an active influence on both the process of material production and the state of the social sphere, that is, on the multifaceted aspects of human life. The main element of the social sphere is the social infrastructure, the progressive development of which is one of the main goals of the regional development strategy. The conclusions emphasize the importance of diversifying the economy and improving social infrastructure to ensure the sustainable development of mountain areas. The author sees these approaches as a basis for developing effective strategies that will help regions achieve successful economic transformation and improve the quality of life of the population. However, the active participation of the state, local authorities and the business community is necessary for the practical implementation of these approaches and the achievement of positive results in the development of mountain areas.

Keywords: diversification, mountain areas, development, region, strategy, social infrastructure.

Постановка проблеми. Проблеми, з якими стикаються мешканці гір – це тяжкі кліматичні умови; вразливість гірських екосистем до природних та техногенних впливів; несприятливі метеорологічні явища для сільськогосподарської діяльності; більш високі

матеріально-технічні та енергетичні витрати на забезпечення життєдіяльності; слабо-розвинена інфраструктура та обмеженість доступу до соціальних та економічних послуг. Ці фактори зумовлюють особливу складність, ризикованість економічної діяльності в горах, породжуючи бідність, міграційні настрої, несприятливу демографічну ситуацію. Диверсифікація економіки може стати важливим засобом поліпшення економічної стабільності та соціального розвитку гірських територій. Водночас, в таких складних умовах, розвиток соціальної інфраструктури є ключовим чинником забезпечення життєздатності і збалансованого розвитку цих регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед фахівців, що присвятили свої дослідження висвітленню окремих питань диверсифікації регіональної економіки, – І. М. Доля, Ю. В. Макогон, І. Федулова, О. І. Амоша, В. В. Вітлінський, С. Ф. Покропивний, Н. Г. Маслак, З. Є. Шершньова та інші дослідники. Серед зарубіжних вчених слід зазначити праці таких вчених, як Томпсон А. А., Флоріда Р., Джейкобс Д., Ансофф І., Боумен К., Ассель Г., Карлоф Б., Портер М. Однак, незважаючи на вагомий напруження, сутність диверсифікації регіонів залишаються й надалі актуальними, особливо для гірських населених пунктів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В економічній літературі зустрічається безліч визначень диверсифікації. Але складність у тому, що диверсифікація – така концепція, якої не можна дати однозначне визначення. Різні вчені, практики розуміють під нею різні процеси, тому важливим моментом є здатність розпізнати і витлумачити цю концепцію стосовно своїх обставин. Особливо це стосується гірських територій, розвитку їх соціальної інфраструктури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та узагальнення теоретичних засад диверсифікації економіки гірських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному економічному дискурсі під диверсифікацією розуміється розширення асортименту, зміна виду продукції, виробленої підприємством, фірмою, освоєння нових видів виробництва з метою підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутству. Таку диверсифікацію називають диверсифікацією виробництва. З диверсифікацією пов'язані

не тільки сфера матеріального виробництва, але і соціальна, тобто різноманітні сторони життєдіяльності людини. Головним елементом соціальної сфери виступає соціальна інфраструктура, прогресивний розвиток якої є однією з основних цілей щодо стратегії розвитку регіону [14].

Термін диверсифікація походить від латинського *diversificatio* – зміна, різноманітність; і поєднання слів: *diversus* – різний та *facere* – робити. Термін диверсифікація (*diversification*) – означає розширення асортименту, видозміну продукції, освоєння нових виробництв [11]. В економічній науці термін диверсифікація почав вживатись із середини 50-х років минулого століття. Беручи до уваги та враховуючи різноманітність поглядів та підходів до тлумачення терміна «диверсифікація», розглянемо та проаналізуємо декілька з них.

У сучасному економічному дискурсі під диверсифікацією розуміється розширення асортименту, зміна виду продукції, виробленої підприємством, фірмою, освоєння нових видів виробництва з метою підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутству. Таку диверсифікацію називають диверсифікацією виробництва. Беручи до уваги та враховуючи різноманітність поглядів та підходів до тлумачення терміна «диверсифікація», розглянемо та проаналізуємо декілька з них.

Дослідження теорії та практики диверсифікації бере початок з робіт К. Ендрюса, М. Горта та С. Беррі. Об'єктом дослідження у цьому випадку було підприємство, що визначає можливості вдосконалення структури підприємства, орієнтуючись на розширення номенклатури, галузей виробництва та ринків збуту.

Так, К. Ендрюс під диверсифікацією розуміє зміну, а у загальнішому вигляді розширення номенклатури товарів, вироблених окремими підприємствами і об'єднаннями [1, с. 135], Горт під диверсифікацією розуміє одночасне обслуговування компанією кількох ринків [4, с. 228], Беррі вказує на диверсифікацію в разі зростання кількості галузей, в яких функціонує компанія [2, с. 380].

У таблиці 1 узагальнено визначення терміну «диверсифікація», які представлені у наукових публікаціях, монографіях та інших вітчизняних та зарубіжних джерелах з питань економіки та управління.

Таким чином, в економічній літературі зустрічається безліч визначень диверсифі-

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення змісту поняття «диверсифікація»

Джерело	Трактування поняття «диверсифікація»
Майкл Портер [7]	«Процес розвитку нових галузей та продуктів, здатних збільшити кількість та якість робочих місць, підвищити доходи та покращити конкурентоспроможність регіону».
Річард Флорида [3]	«Різноманітність галузей та секторів економіки в регіоні, які сприяють притоку творчого класу, стимулюють інновації та створюють сприятливе середовище для розвитку міської життя».
Енріко Мореккіа [6]	«Процес розвитку нових галузей та індустрій, здатних збільшити економічну активність, залучити інвестиції та покращити конкурентоспроможність регіону».
Заболоцький Б. Ф. [10]	Поняття, що охоплює, три основні аспекти: поділ праці в глибину і ширину, спеціалізацію і розширення об'єктів виробничої діяльності, реагування і адаптацію економічної системи до технологічних, економічних і соціальних змін.
Гузар І. Є. [8]	Вид стратегії маркетингу, спрямованої на розширення кількості сфер діяльності фірми на ринках нових продуктів, виробництво яких не пов'язано з основним виробництвом фірми.
Пітюлич М. М. [13]	Кількісні і якісні структурні перетворення економіки спрямовані на підвищення пріоритетних сфер господарювання і зв'язаних з ним видів економічної діяльності, які викликають мультиплікаційний ефект у сфері виробництва, зайнятості, доходах і рівні життя населення.
Хомюк Н. Л. [9]	Урізноманітнення об'єкта дослідження й надання йому багатогалузевого, комбінованого характеру, що реалізується за допомогою розширення сфер діяльності підприємств, організацій, галузі, території.
Джейн Джейкобс [5]	«Створення та підтримання різноманітності економічної активності в місті або регіоні, де різні галузі та підприємства взаємодіють та підтримують одна одну, сприяючи економічному зростанню та процвітанню».

Джерело: узагальнено автором

кації. Але складність у тому, що диверсифікація – така концепція, якої не можна дати однозначне визначення. Різні вчені, практики розуміють під нею різні процеси, тому важливим моментом є здатність розпізнати і витлумачити цю концепцію стосовно економічної ситуації в регіоні.

Узагальнюючи праці вчених, на нашу думку, враховуючи проблеми в соціальному розвитку гірських територій основною метою диверсифікації є забезпечення стабільності регіональної економіки. Це досягається за допомогою виконання основних завдань диверсифікації, таких як створення нових робочих місць, скорочення виробничих витрат та наявність стратегії регіону в середньому та довгостроковому плані. І в кожному регіоні стратегія розвитку своя та диверсифікація може виявлятися у стимулюванні розвитку тих видів діяльності, продукція та послуги яких відрізняється використанням відтворю-

ваних місцевих ресурсів, високою доданою вартістю. До таких видів діяльності належить виробництво соціальних послуг як продуктів соціальної інфраструктури. Термін «інфраструктура» – латинського походження і в утворений об'єднанням двох латинських слів: «infra» – нижче, під та «structura» – будова, розташування. Таким чином, дослівний переклад інфраструктури – розташована нижче, підбудова, підструктура. Термін «соціальна інфраструктура» почав використовуватися в економічній літературі у 60–70-ті роки.

Розглядаючи сутність соціальної інфраструктури в науковій літературі висловлюються різні точки зору. Більшість точок зору щодо трактування змісту цього поняття можна звести до двох основних позицій: соціально-побутову і соціально-культурну. Їх сутність виразно означено в економічній енциклопедії: «Соціально-побутова інфраструктура спрямована на створення умов для відтворення

людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб у належних умовах життя. Соціально-культурна сприяє відтворенню духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) та значною мірою фізичних властивостей індивіда, формування його як економічно активної особистості, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили» [9].

До найбільш значущих цільових функцій соціальної інфраструктури, за твердженням науковців, можна віднести: «всебічний і повний розвиток людини шляхом задоволення її побутових, духовних і культурних потреб; створення умов для формування прогресивних тенденцій у демографічних процесах; ефективне використання трудових ресурсів; відтворення робочої сили, яка б відповідала потребам і рівню розвитку виробництва; забезпечення оптимальних житлово-комунальних і побутових умов життя населення; охорона здоров'я, покращення та збереження фізичного здоров'я населення; раціональне використання вільного часу людей; формування громадської свідомості та наукового світогляду; управління та охорона громадського порядку...» [12, с. 39].

Висновки. Узагальнюючи представлені теоретичні підходи до визначення категорії «диверсифікація економіки» на прикладі соціальної інфраструктури регіону, можна сформулювати такі висновки:

– диверсифікація створює передумови організаційно-економічного характеру для

розвитку найбільш конкурентоспроможних форм і напрямків, що у свою чергу веде до оптимізації та підвищення конкурентоспроможності, а також до його фінансової стійкості. Ставши важливою частиною відтворення, диверсифікація економіки стає більш чутливою до змін довкілля, збільшує здатність до сприйняття нових потреб ринку, отже, підвищує готовність до завоювання нових сегментів ринку, галузей, регіонів;

– соціальна інфраструктура регіону має значний потенціал диверсифікації, який є сукупністю галузей, що здійснюють комплексне обслуговування населення. Кожна з галузей є складною соціально-економічною системою, з властивими властивостями, ознаками, закономірностями та особливостями її формування. У комплексі соціальна інфраструктура складає систему життєзабезпечення населення. Оскільки ця сфера формується та функціонує на рівні регіону, тут стикаються галузеві та територіальні інтереси суб'єктів власності та господарювання.

Таким чином, соціальна інфраструктура регіону – це диверсифікаційний потенціал галузей (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура та спорт, житлово-комунальне господарство, підприємства транспорту, торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу тощо), що задовольняє соціальні потреби населення у формі надання послуг, які опосередковано впливають на розвиток економіки через формування людського фактора, рівень та якість життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andrews K. The Concept of Corporate Strategy. Homewood: Homewood University Press, 1971. 498 p.
2. Berry C.H. Corporate Growth and Diversification. *Journal of Law and Economics*. 1971. Vol. 14. № 2. P. 371–383. DOI: <https://doi.org/10.1086/466714>
3. Florida R. The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Every day Life. New York: Perseus Book Group, 2002.
4. Gort M. Diversification and integration in American industry. Princeton: Princeton University Press, 1962. 508 p.
5. Jacobs J. Cities and the wealth of nations. New York: Random House, 1984. 257 p.
6. Moretti Enrico. The new geography of jobs. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2012. 294 p.
7. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. 1990. Vol. 68, № 2. P. 73–93. URL: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990__the_competitive_advantage_of_nations.pdf
8. Гузар І. Є. Економіка праці в умовах постіндустріального суспільства: словник термінів і понять / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. К. Семів: ЛІБС УБС НБУ. Львів : Ліга-Прес. 2011. 261 с.
9. Економічна енциклопедія / редкол. С. В. Мочерний, відповідальний редактор та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. С. 705.
10. Заболоцький Б. Ф. Регіональна економіка : навч. посіб. Львів : Новий світ 2000, 2011. 540 с.
11. Петрова Н. О. Стратегія диверсифікації сільськогосподарського виробництва, як шлях формування конкурентоспроможності підприємств АПК. *Вісник Сумського національного аграрного ун-ту: науковий журнал*. – Сер. «Економіка і менеджмент». 2009. Вип. 4(35). С. 129–134. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/342/3/Petrova.pdf>

12. Пігуль Н. Г. Сутність і значення соціальної інфраструктури. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 2 (58). С. 37–41. URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/678/749>
13. Пітюлич М. М. Гірські території Українських Карпат: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». Ужгород : Гражда, 2015. 84 с.
14. Просторовий розвиток регіону, соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія / за ред. д.е.н., проф. Л. Т. Шевчук. Львів, 2011. 16 с.

REFERENCES:

1. Andrews, K. (1971). *The Concept of Corporate Strategy*. Homewood: Homewood University Press, 498 p.
2. Berry, C. H. (1971). Corporate Growth and Diversification. *Journal of Law and Economics*. Vol. 14. № 2, pp. 371–383. DOI: <https://doi.org/10.1086/466714>
3. Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How Its Transforming Work, Leisure, Community and Every day Life*. New York: Perseus Book Group.
4. Gort, M. (1962). *Diversification and integration in American industry*. Princeton: Princeton University Press, 508 p.
5. Jacobs, J. (1984). *Cities and the wealth of nations*. New York: Random House, 257 p.
6. Moretti, Enrico (2012). *The new geography of jobs*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 294 p.
7. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. Vol. 68. № 2. P. 73–93. Available at: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990__the_competitive_advantage_of_nations.pdf
8. Huzar, I. Ye. (2011). *Ekonomika pratsi v umovakh postindustrialnoho suspilstva: slovnyk terminiv i poniat* [Labor economics in the post-industrial society: a dictionary of terms and concepts]. In L. K. Semiv (Ed.), LIBS UBS NBU. Lviv: Liha-Pres, 261 p. [in Ukrainian]
9. Mochernyi, S. V. (Ed.) (2000). *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», T. 1. 705 p. [in Ukrainian]
10. Zabolotskyi, B. F. (2011). *Rehionalna ekonomika: navch. posib.* [Regional economy: study guide]. Lviv: Novyi svit – 2000, 540 p. [in Ukrainian]
11. Petrova, N. O. (2009). Stratehiia dyversyfikatsii silskohospodarskoho vyrobnytstva, yak shliakh formuvannya konkurentospromozhnosti pidpriemstva [The strategy of diversification of agricultural production as a way of forming the competitiveness of the enterprise]. *Visnyk SNAU*, vol. 4, pp. 129–130. Available at: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/342/3/Petrova.pdf> [in Ukrainian]
12. Pihul, N. H. (2013). Sutnist i znachennia sotsialnoi infrastruktury [The essence and meaning of social infrastructure]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, vol. 2 (58), pp. 37–41. Available at: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/678/749> [in Ukrainian]
13. Pitiulych, M. M. (2015). *Hirski terytorii Ukrainskykh Karpat: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Mountain areas of the Ukrainian Carpathians: current state and development prospects]. monohrafiia [a monograph]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Uzhhorod: Hrazhda, 84 p. [in Ukrainian]
14. Shevchuk, L. T. (Ed.). (2011). *Prostorovyi rozvytok rehionu, sotsialno-ekonomichni mozhyvosti, ryzyky i perspektyvy* [Spatial development of the region, socio-economic opportunities, risks and prospects] monohrafiia [a monograph]. Lviv, 16 p. [in Ukrainian]